

KONTURER AV EN NY TEOLOGI?

av

ENOK ADNØY

Ansvarer for misjonen var et av de motiver som betydde mest for framveksten av den ekumeniske bevegelse. Misjonsbegrepet — med de spørsmål som knytter seg til det — har da også hatt en sentral plass i den mellomkirkelige samtale i vårt århundre. Og i den protestantiske verden i dag er det få emner som drøftes med større glød og engasjement enn kirkens misjon i verden.

Denne diskusjon og dette engasjement har i det aller siste fått et nytt krystallisasjonspunkt i det studium som Kirkenes Verdensråd har satt i gang omkring emnet «Den misjonerende menighets struktur». Det var generalforsamlingen i New Delhi som vedtok at dette emnet skulle tas opp, og KV's avdeling for studier i evangelisering har hatt ansvaret for å sette vedtaket ut i livet. Leder for denne avdelingen er den unge og dyktige teolog Hans Jochen Margull, en elev av Walter Freytag. Med dr. Margull som den sentrale skikkelse er det i de siste to-tre årene vokst fram et ivrig studium som etter hvert griper stadig videre om seg. Større og mindre grupper i Europa, Nord- og Latin-Amerika og Asia arbeider med det samme emne (det som er nevnt ovenfor) og står i stadig rapport med hverandre. Nasjonale eller lokale grupper i en rekke land tar også opp tanker og problemstillinger fra de internasjonale gruppene og gir sin reaksjon. Studiet tok til sommeren 1962. I april 1964 ble det holdt en konferanse med deltakere fra alle kontinentale arbeidsgrupper plus en del innbudte kirkeledere og teologer. Når og på hvilken måte arbeidet skal bringes til avslutning, vet visstnok ingen ennå.

Det er derfor altfor tidlig til å si noe om hva som eventuelt

vil komme ut av dette studiet omkring menighetens misjonsansvar. Det meste av det som hittil er kommet fram under arbeidet med emnet, bærer sterkt preg av å være diskusjonsinnlegg. Et spektrum av meninger er representert, selv om det nok med en viss rett kan hevdes at gruppene er for énsidig sammensatt. Det som foreligger skriftlig — det meste bare i stensilert form — gir da ikke minst bilde av livlig meningsbrytning og av teologiske tanker i støpeskjeen. Likevel — eller nettopp derfor — kan det være av interesse å se litt nærmere på noen av disse tankene.

I diskusjonen om menighetens misjon har en bestemt teologisk strømning gjort seg sterkt gjeldende. Dens egne representanter betegner den gjerne som «eksperimentell teologi». Med det mener de ikke en uansvarlig teologi, men de vil på den annen side være mest mulig ubundet av fortid og kirkelige tradisjoner. Deres mål er en teologi og en kirke som svarer til dagens og morgendagens behov. Foreløpig kan en neppe tale om noen skole, men visse idéer går igjen. En støtter endog på de samme formuleringene fra land til land, selv om den teologiske underbygning vil være ulik for de forskjellige talsmenn. Om det da er en ny teologisk retning som er ved å danne seg, så opptrer den egentlig ikke som et nytt system, men i form av idéer, randbemerkninger og kritiske spørsmål til kirken i dens nåværende form.

Hva består det nye i? En av de ledende skikkelser i «den eksperimentelle teologi», professor Hans Hoekendijk i Utrecht, sier at den lanserer ingen nye teologiske begreper. Men, heter det: Det nye er en ny innstilling («a new mood», «a new awareness of God's purpose for the world»). «Denne overbevisning», sier Hoekendijk, «har ikke sitt utspring i en nøyaktig introspektiv analyse av hva kirken er og hva kirken burde gjøre. Den springer heller ut av en ny visjon av den gjerning som Gud er i ferd med å utføre i og for verden, eller kanskje enda bedre uttrykt: Den springer ut av en ny følsomhet for det verdslige ved Guds gjerning».¹

Til dette kan en si at det er da ingen nyhet. Teologisk sett er

det vel heller ikke det. På den annen side er det ikke til å komme fra at den «visjon» det tales om, går som en bølge gjennom kirkelivet i mange land og oppleves som en ny impuls der den kommer.

I det følgende vil jeg forsøke å referere noen av de springende punktene i denne tenkning. Jeg vil gjøre det i form av en skisse. To-tre merknader kan være nødvendige for å unngå misforståelser:

1. Skissen bygger på en abstraksjon, idet den er satt sammen av tanker som jeg har støtt på hos forskjellige personer (men som riktig nok står i en sammenheng).
2. Skissen uttrykker ikke noen kirkes syn eller lære — og slett ikke Kirkenes Verdensråds syn — men idéer kastet inn i en diskusjon.
3. En skisse er en sterkt forenklet og subjektiv tegning, der bare enkelte iøynefallende ting risses opp, nemlig de som iakttakeren har oppfattet som mest karakteristiske.

Allerede i ordningen av stoffet kommer det karakteristiske fram. Skal en drøfte hva misjon er, vil det første store spørsmål som melder seg, være forholdet mellom kirken og verden. Her hevder da alle talsmennene for den nye misjonsteologi at verden kommer før kirken. Gud — verden — kirken, det er den logiske rekkefølge, den *kronologiske* og den *teologiske*. En skisse av denne tenkning bør altså begynne med verden.

Verden er i forvandling

Verden som en abstrakt eller metafysisk størrelse kan ikke være noe objekt for teologi, heter det. I stedet må verden forstås som noe konkret, som en historisk prosess.² En ung tysk teolog, dr. Hans Schmidt fra Hamburg, er her særlig skarp i sin kritikk av den tradisjonelle teologi. Den har i stor utstrekning overtatt Platons metafysiske idéer om verden. Av ham og av den greske filosofi i det hele har teologien lært å se på verden som noe statisk. Som pendant til den statiske verden på jorden tenkte en seg en like statisk verden i himmelen. Oppfatningen av evighets-

begrepet overtok en nemlig også fra Platon, som idéen om det evig uforanderlige og tidløse. Dette tankeskjema, sier Schmidt, svarte godt til den herskende samfunnsorden i middelalderen og et stykke ut i den nyere tid. Samfunnet var statisk, eller burde iallfall være det, etter tidens idealer. Hvert menneske var anvist sin faste plass, sin stand. Forandringer av enhver art var stort sett betraktet som et onde.

Mot den hellenistiske tenkning med dens statiske idealer stilles opp det israellittisk-kristne syn, som nettopp legger vekt på bevegelsen, at det skjer noe, på historien. Schmidt mener nå at vår teologiske arv fra stendersamfunnets tid hindrer kirken i å se hva det bibelske syn på verden innebærer for vår egen situasjon. Men det samfunn vi er omgitt av, burde gjøre det umulig å innbille seg at verden skal være et avbillede av en tidløs verdensorden. Verden er ikke en stillestående ramme for Guds skapelse og oppholdelse. For en moderne forståelse er verden blitt et kraftfelt med uanede muligheter. Før så man verden som en dal der menneskene vandret fra den ene enden til den andre, uten egentlig å ha noen valgmuligheter. Det gjaldt bare om å holde ut og tåle strabasene og nå målet. Nå ser vi verden som en vid åpen mark, der mennesket kan gå i hvilken retning det ønsker. Dette er den såkalte «åpne» verden.³

Bevegelsen i verden stammer fra evangeliet

I tråd med synet på verden som en historisk prosess følger en sterk betoning av evangeliet som opphav til bevegelsen. Kristendommen er det som for alvor setter fart i historiens løp. I hedenske kulturer er over alt vesentlig stillstand. Mennesket er bundet av skapningen, eller rettere av sin tro på og frykt for de krefter og makter som antas å være i tingene og naturen. I all religion finner en troen på at visse ting og tider er hellige, dvs. okkupert av guder og makter, og derfor farlige å komme nær eller gjøre noe med. Evangeliet avmytologiserer skapningen. Jesus Kristus viste oss at tingene er bare ting, og at Gud er utenfor og over tingene, hevdes det. Han kan ikke identifiseres med noe i verden, og nettopp derfor er han verdens herre. Først når

dette blir klart for mennesket, blir det frigjort til å herske over verden og omskape den, slik det er skjedd i den moderne vitenskap og teknikk. Dette er utenkelig uten på kristen bakgrunn. Vitenskap forutsetter en avmytologisert verden. Dette er den negative forutsetning for bevegelsen i verden. Men kristendommen gir også en positiv forutsetning, nemlig bevisstheten om at verden har et mål. Denne bevisstheten ligger til grunn for den uro, utilfredshet og streben som er så viktig for all forskning og vitenskap. Sett mot denne bakgrunnen finner den eksperimentelle geologi at sekulariseringen egentlig er noe positivt. Den er en frukt og videreføring av den bevegelse som ble satt i gang ved evangeliet. At verden er blitt voksen og myndig, skal en bare være glad for.⁴

Her kommer også sosiologene inn med sin tolkning av sekulariseringen. (I parentes bemerket er den forresten gyldig og nyttig også for andre teologiske grunnsyn.) Sosiologisk sett er sekulariseringen ikke noe annet enn en videregående differensiering av samfunnet og dets funksjoner.⁵ Det vil blant annet si at mange av de funksjoner som tidligere naturlig sorterte under kirken, nå er overtatt av andre instanser og organer. På den annen side har kirken i moderne tid tatt opp funksjoner som den før ikke hadde: sosialt arbeid av forskjellig slag, evangeliske akademier, kristne grupper i politikken osv. At en hel del funksjoner som tidligere hørte inn under kirkens domene, nå skjer uavhengig av kirken, behøver ikke bety at de skjer utenfor evangeliets virkefelt, eller uten kristen innflytelse.

Guds misjon i verden

Mer kan ikke sosiologen si — som sosiolog. Men her hvor sosiologien i høyden antyder, i avmålte og lidenskapsløse vendinger, nettopp her er det den eksperimentelle teologi har sin visjon: Gud er i arbeid i og for verden! Det tales om den verdslige Gud og om «the secular character of God's activity».⁶ I formuleringer som disse finner en nøkkelen til forståelse av begrepet misjon, slik Hans Hoekendijk og andre teologer av denne retning tolker det.⁷ Det sentrale begrep er *missio Dei*, Guds misjon.

Og hva ligger i det? Guds misjon vil si Guds bevegelse hen imot verden, det at Gud vender seg til verden og har et verk («en misjon») å fullføre der («God's movement to the world», «Gottes Zuwendung zu der Welt»). Guds misjon omfatter altså alt hva Gud gjør i og for verden. Det sentrale i denne misjon er Guds komme til verden i sin Sønn. Gud kom også til verden ved sine ord til og handlinger gjennom Israel. Likedan skjer Guds misjon til verden i og ved kirken. Men retningens særlige anliggende er å betone at Gud handler i verden *utenom* kirken. Gud handler også gjennom ateisten, som f. eks. Kyros og øvrigheten i Rom. 13.⁸ Poenget med Guds utvelgelse av Abraham og hans pakt med Israel er at ved den ene utvalgte og gjennom sitt eiendomsfolk skal han nå alle jordens folk. Universalismen er i Bibelen knyttet til utvelgelsen. Religionenes fristelse og kirkenes fristelse er å gjøre Gud til en baal, en avgud begrenset til et bestemt område eller en del av livet bare. Bibelens Gud er hele verdens Gud.

Fra luthersk hold har en innvendt at dette er en sammenblanding av den første og den annen artikkel, av skapelse og gjensløsning. Gud er nok hele verdens skaper og oppholder, men frelsen kommer til verden ved Jesus Kristus og hans kirke på jorden. Til en slik innvending svares det at Guds *gubernatio mundi* (verdensstyre) må tenkes som en *transformatio mundi*, (verdensforvandling), og at treenigheten ikke kan skilles eller deles. Det er én Gud som vender seg til verden i skapelse og forløsning. Dessuten taler Det nye testamente uttrykkelig om den oppstandne Kristus som hele verdens herre. Han sitter ved Faderens høyre hånd og har herredømme over alle makter og myndigheter. Guds verdensstyre kan umulig være bare en oppholdelse i betydningen vedlikehold. Nei, Gud har et mål, og «verden er i en prosess av bevegelse fra løfte til oppfyllelse.»

Dette er i grunnen det samme som «Guds misjon» slik Hoekendijk bruker uttrykket. For han forstår misjon på bakgrunn av det han kaller det messianske mønster. Messias' oppgave er å forkynne og iverksette Guds frelsende handling i de siste dager og i universell sammenheng. Misjonen er den indre dynamikk

i dette, sier han. Den er den messianske begivenhet som bringer historiens løp til dens mål.⁹

Kirken er en del av verden

Det er i dette perspektivet den eksperimentelle teologi ser kirken.¹⁰ Og det hevdes med stort ettertrykk at bare slik kan kirken og dens oppgave forstås rett. Når kirken mener at den hører til i en egen verden eller danner en sfære for seg selv, fornekter den sin oppgave og flykter inn i en skinntilværelse. Evangeliet har opphevd skillet mellom et hellig og et verdslig område. Alle ord og uttrykk som brukes om gudstjeneste eller kultus i Det nye testamente, f. eks. leiturgeia og latreia, kan like gjerne brukes om rent verdslige gjøremål. «Å pendle mellom en arbeidets verden og en høytidsverden, eller endog mellom en såkalt verdslig verden og en spesiell troens verden, fører bare til et dilemma uten utveier: en verden uten noe håp eller et håp uten noen verden», heter det hos Schmidt. Kirkens oppgave er ikke å forvalte tidløse sannheter, men å leve med i den historiske utvikling, hvor Gud er i arbeid med hele verden for å føre den fram til det mål han har satt. I denne sammenhengen siterer Schmidt en forfatter ved navn Miskotte, som sier at «kirken skal ved sitt nærvær i verden være bærer av den forventning som er rettet mot morgendagen. Kirken kan ikke tillate seg, etter at den tidligere har skapt uro i en lukket verden, nå i utmattelse å overlate denne verden til seg selv og bare vie seg til sjelesorg, som om det var forsvunnet fra dens horisont at den ved sin dom, sin frigjørende gjerning og sin nye tjeneste også har å gjøre med overpersonlige makter. Det er ikke tilstrekkelig med en sjelesorg som ikke oppsøker menneskene i deres verden, vekker dem opp og gir dem å spise og drikke daglig av forventningens måltid.»¹¹

Kirken er en del av verden, men en kvalifisert del. Kirken er den del av verden som tror på og bekjenner Kristus. Han er hele verdens herre, ikke bare kirkens. Men kirken anerkjenner ham som det han er, og går slik foran verden. Derfor er kirken verdens sanne ansikt, sier George Casalis i sine satser om det essen-

tielle i kirken. Den er det sted hvor verden blir klar over sin egentlige bestemmelse. I denne mening, som en *pars pro toto* av den rekapitulerte skapelse, er kirken Kristi legeme.¹² Den er en førstegrøde, et løfte om at den virkelige innhøsting kommer siden, altså et tegn, et varsel om det nye som er i emning i verden.¹³

Eskjatologiske synsmåter spiller en stor rolle for forståelsen av kirken, ja det hevdes med stor styrke (f. eks. av både Hoekendijk og Casalis) at det er umulig å forstå misjon og kirke uten i eskjatologisk perspektiv. Dette betyr for dem å være løst fra fortiden. Det som skal komme, griper inn i og kaster lys over det som nå skjer.

Kirken er en del av missio Dei

Kirken kan bare forstås rett når en ser den som en del av verden. Det er det ene hovedsynspunkt på kirken. Det annet er dette: Kirken er en del av Guds misjon. Den er til for misjonens skyld. Vide kretser innenfor den evangeliske kristenhet vil kunne være enig i denne satsen i og for seg. Det spørres bare hvordan den videre skal utformes.

Den eksperimentelle teologi gjennomfører også her sitt synspunkt på verden som det første og sentrale. Er kirken en funksjon av misjonen, må den ikke se på seg selv som misjonens subjekt eller som dens eneste institusjonelle form. Skal den tjene misjonen, må kirken fornedre seg selv, gi avkall på seg selv, praktisere kenosis, dvs. døde sin kirkelige skikkelse og status. Det skal den gjøre fordi dens interessesentrum skal ligge utenfor den selv, nemlig i verden. Verden er målet for Guds misjon. Kirken må i sin misjonstenkning og praksis alltid ta utgangspunkt i sentrum av saken, dvs. i verden, eller rettere i den bestemte tid og situasjon som kirken i øyeblikket finner seg selv i.¹⁴

Kirkens viktigste oppgave er rett og slett å være til stede i verden. Manglende kontakt med et segment av verden, hva det enn måtte være, er svikt mot Guds plan. Formene for denne presens – enten det gjelder budskap eller struktur – må være et hoved-

spørsmål for kirken til alle tider. Og svaret finnes i den situasjon kirken lever i. Den må til enhver tid bestemme kirkens program og arbeidsmåte.

Når det gjelder menighetens arbeidsformer og andre strukturer som skal tjene misjonen, er derfor det første bud at de skal være fleksible. Kirkens form skal endres i takt med omgivelsene. Den tjeneste som ytes, må stadig avpasses etter menneskenes behov.¹⁵

Videre understrekes det energisk at kirken skal føre en dialog med verden. Menigheten må være villig til å høre og la seg belære, samtidig som den selv skal være et vitnesbyrd og et tegn for verden.

Disse mer prinsipielle synsmåter på kirkens misjon blir hos noen ført ut i en skarp kritisk holdning til kirkene og menighetene i deres nåværende form. Kritikken retter seg særlig mot soknet eller den geografiske menighet, som blir ansett for en levning fra feudalsamfunnet og en stor hindring for kirkens misjon i det moderne industrisamfunn, hvor menneskene sover ett sted, arbeider et annet, og tilbringer sin lange week-end et tredje sted (eller i bilen). Nå vil vel selv ikke de mest kritiske avskaffe lokalmenigheten helt og holdent. Poenget er først av alt å slå fast at den ikke er den eneste form for kristen menighet, og at den i dag har spilt ut sin rolle i mange sammenhenger. Og selv der den ennå er en brukbar struktur, må den suppleres med andre former. Disse andre former prises stadig: menigheter for yrkesgrupper (f. eks. industriarbeidere og kunstnere), husmenigheter, evangeliske akademier, monastiske samfunn som Taizé, smågrupper og celler og liknende. I omtalen av disse former og deres muligheter kan en støte på en naiv optimisme som står i en merkelig motsetning til den treffsikre kritikk som øves overfor de tradisjonelle strukturer. Ja, etter at det var presentert en grupperapport med «idéskisse» til misjonsstruktur for en hel storbys sosiologiske kompleksitet, var det en som ikke kunne la være å spørre: Forutsetter ikke en slik idéskisse en helt ny åndsutgydelse i den kristne kirke? For menneskene som opptrer i de

nye strukturene, likner svært lite på dem vi har nå i våre menigheter.

Men det var ikke meningen her å ta opp diskusjonen med den eksperimentelle teologi. Hensikten var å presentere den. Å ta opp bare noen av alle de spørsmål som reiser seg, ville kreve minst en artikkel til. For eksempel:

Hvilken sammenheng er det mellom det syn på verden og kirken som er skissert, og den kristne tro på inkarnasjonen som historisk begivenhet?

Finnes det i det hele noen plass for omvendelse og avgjørelse? Eller sagt på en annen måte: Er der egentlig noe skille mellom kirken og verden?

Betyr ikke *missio Dei* at Gud sender? Hvis det er så, hvem sender han? Og hvilket oppdrag og hvilken fullmakt får de som blir sendt? Spørsmålet kan også stilles slik: Når «misjon» skal romme alt hva Gud gjør i og for verden, hvor blir det da av misjonen?

Verden og verden er to ting (minst) i Det nye testamente. Gud elsker verden. Men ordet «verden» brukes også om det som står Gud imot og skal tilintetgjøres av ham. Selv om en velger å holde seg til den første betydningen av ordet, kan en vel ikke uten videre bare utelate den andre?

Den misjonerende menighet skal la sine former bestemme av situasjonen («jøde for jødene, greker for grekerne»). Men er det alt som skal sies? Er ikke visse «former» fastlagt i og med det åndsinnhold som menigheten er bærer av?

Alle disse kritiske spørsmål kan antakelig føres tilbake til et hovedspørsmål, et som gjelder grunnstrukturen i denne nye misjonstenkning: Ligger det et monistisk syn på verden under, eller regner en også med en makt som virkelig er ond og som står Gud imot? Det tales påfallende lite om dommen og Guds vrede, og Det nye testamentes skarpe skille mellom lys og mørke, liv og død, fiendskap og forsoning, langt borte og nær ved, — vil ikke så lett harmonere med det syn på verden og kirken som her er skissert.

Det er selvsagt ikke første gang disse innvendingene reises overfor den eksperimentelle teologi. De samme spørsmål som er nevnt her, er stadig blitt reist både i og utenfor selve arbeidsgruppene.

Den nye strømning vil vise sin styrke og sin kirkelige ekthet ved den måte den tar opp og besvarer disse spørsmålene på. Det blir den egentlige prøven for dens talsmenn. Vårt ansvar som står spørrende og kritiske, er å stille de rette spørsmål, og å unngå en forhastet dom. Av den grunn vil det være uriktig, tror jeg, å forsøke en virkelig vurdering av disse idéene allerede nå. Som nevnt i innledningen, er de i støpeskjeen, og de må få brytes med andre syn for å avklares mer. Det er vel i erkjennelse av dette at de toneangivende menn innen retningen ikke har publisert noe større av de tankene som her er referert, men bare stensilert dem som de diskusjonsinnlegg de er.

Men hva som enn kommer ut av disse idéene i form av teologisk nyvurdering eller fruktbar omforming av kirkene, så er de iallfall i høy grad utfordrende! Den som ikke merker brodden i disse menns kritikk av kirken, eller ser noe av den skjevhet de peker på, må være både tykkhudet og énoyd. Det finnes ingen menighet, misjonsforening eller kristen gruppe i det hele uten at den lever i stadig fare for at dens egne indre sirkler skal bli viktigere enn Guds kall til å gå ut.

Den sterke betoningen av det eskjatologiske synspunkt i forståelsen av kirken og dens oppgave har også noe å lære oss. Om den ble tatt opp og bearbeidet hos oss, tror jeg tanken om kirken som førstegrøde og fortropp ville bære god frukt både i vår kirke-tenkning og i menighetenes liv.

NOTER

- ¹ Concept, (Papers from the Department on Studies in Evangelism) VII, s. 4.
- ² Bulletin Division of Studies, WCC Vol. IX No. 2 Autumn 1963, s. 6 ff.
- ³ Hans Schmidt: Zur Sendung der Kirche im Wandel der Welt, et studiedokument for den vest-europeiske arbeidsgruppen.
- ⁴ Bulletin IX, 2, s. 8 ff og 13 ff.
- ⁵ Concept, Special Issue 5, s. 6-9 (Joachim Matthes: «Sociological Comments on the Theme: World-History-Eschatology».)

- ⁶ Concept VII, s. 4.
⁷ Concept Special Issue 5, s. 11 ff. (J. C. Hoekendijk: The Meaning of Mission(ary)).
⁸ Concept Special Issue 3, s. 8 ff. (G. Casalis: The Church Reduced to its Simplest Expression)
⁹ Se note 7.
¹⁰ Laity November 1964, s. 10 ff, og Bulletin IX, 2, s. 19 ff.
¹¹ Se note 3.
¹² Se note 8.
¹³ Bulletin IX, 2, s. 12.
¹⁴ Se note 7.
¹⁵ Bulletin IX, 2, s. 21.

L I T T E R A T U R

- To studie-hefter av *Colin W. Williams*: «Where in the World?» og «What in the World?», utg. 1963 og 1964 av National Council of the Churches of Christ in the USA.
- Tre artikler i *The Ecumenical Review* januar 1964 (Vol. XVI, No. 2).
- Bulletin, Division of Studies, WCC, Vol. IX — No. 2 Autumn 1963, «Towards Structure for the Church in the World».
- Hans Jochen Margull*: «Structures for Missionary Congregations» i *The International Review of Missions*, oktober 1963.
- Alle nr. av *Concept* (Papers from the Department on Studies in Evangelism), WCC.
- Laity nr. 18, November 1964, WCC.
- To artikler, av *Enok Adnøy* og *Johs. Aagaard*, i *Nordisk Missionstidsskrift* hefte 3 — 1964.